

Vesna Muhvić-Dimanovski

Filozofski fakultet

Zavod za lingvistiku

Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

ŽARGONIZMI U DVOJEZIČNOM RJEČNIKU

Žargonizmi su dio leksika koji je vjerojatno najviše podložan brzim promjenama odnosno mnogo brže prestaje biti aktualan u jezičnoj uporabi od drugih leksičkih elemenata. Njihova je uporaba pretežno vezana uz usmenu komunikaciju i u pisanome se jeziku rabe mnogo rjeđe. S obzirom na činjenicu da je teoretski gledano itekako poželjno da se svaki rječnik temelji na opsežnoj građi zadanoj korpusom, u praksi se upravo kod govorenoga jezika (a tu je, dakako, uključen i žargon) nailazi na velike probleme. Korpusi su govorenoga jezika relativno rijetki, a ako i postoje, obično nisu dostatni. Izbor je žargonizama za lijevu stranu dvojezičnoga rječnika stoga prepušten autorovu poznavanju toga leksičkoga segmenta. Pronalaženje pravoga ekvivalenta u jeziku desne strane zahtijeva visok stupanj jezične kompetencije leksikografa.

1. Uvod

Kad je na leksikografskome skupu 1989. godine Željko Bujas držao referat pod naslovom »Četveromjesečno S (dnevnik leksikografa)«¹, rekao je između ostaloga i to da je za »nevažnost i nekreativnost domaće lijeve strane [...] jedan od najpresudnijih razloga [...] još uvijek prisutno načelo preskriptivnosti u prikupljanju i obradi građe, ziheraštvo u odnosu na "nezgodne" riječi (psovke, seksualni tabu, politička domena), nespремnost da se uvrste neologizmi "od jučer" itd.« U ono doba zaista je bilo tako, danas su se stvari u tome smislu ipak pokrenule s mrtve točke pa se u svakom novom izdanju pojedinih jednojezičnih i dvojezičnih rječnika nailazi na sve veći broj izraza koji pripadaju supstandardnomu leksiku.

Zašto je važno da i taj dio leksika bude pokriven rječnikom? Ponajprije zato što supstandardni jezik, koji je ponajprije svojstven razgovornomu jeziku, svakim danom sve više prodire u književne tekstove, u filmsku i televizijsku

¹ Bujas 1989.

proizvodnju i napokon u publicistiku. Žargon kao dio supstandarda u suvremenoj književnosti više nije egzotika ili nešto revolucionarno kao što je to bio u djelima primjerice Henryja Millera, Phillipa Rotha ili kod nas Alojza Majetića i Zvonimira Majdaka. Čitateljima suvremene proze na stranome jeziku itekako je važno hoće li u dvojezičnome rječniku naći svu tu gomilu žargonskih tvorbi (često *najsvježijih*), jer bi im to nedvojbeno olakšalo razumijevanje teksta.

2. Definiranje žargona

Ponajprije valja utvrditi što je žargon. Definicije su različite, no sve se svode na nekoliko temeljnih činjenica, a to su: da je riječ o »posebnim jezicima pojedinih dobno ili profesionalno određenih društvenih skupina«², da se radi o »jezičnim jedinicama svakodnevnog izražavanja neke društvene skupine, struke, zvanja, staleža, jedne generacije ili uzrasta« koje »podliježu bržim promjenama«³, odnosno da »žargon nije [...] samo pomak od norme standardnog književnog jezika – taj je jezični pomak samo refleks, logična posljedica specifičnog i kompleksnog odnosa prema društvenim konvencijama i normama uopće.«⁴

Termin *žargon*, premda najčešći u hrvatskoj jezičnoj uporabi, često zamjenjuju termini *sleng* ili *šatrovački*: i jedan i drugi mogu se manje ili više poistovjetiti s žargonom, iako u engleskome također postoji *jargon* kao užji pojam (jezik vezan uz profesije i sl.); isto tako neki autori smatraju kako je i šatrovački samo podskup žargona, tj. da pripada *zatvorenijim* skupinama⁵. Bez obzira na to kojim se terminom služili, autori uglavnom misle na istu jezičnu pojavu pa bi se u tom smislu ta tri termina mogla donekle smatrati sinonimima.

3. Osobine žargona

3.1. Problem brzoga zastarijevanja, što je nedvojbeno jedna od bitnih osobina žargonizama, često muči autore rječnika: taj je dio leksika vjerojatno najviše podložan brzim promjenama, odnosno u jezičnoj uporabi prestaje biti aktualan mnogo brže od drugih leksičkih elemenata. Ocijeniti što od mase žargonskoga vokabulara ima izgleda da se održi u jeziku, a što ne, težak je zadatak. Jer, dio se toga leksika može u jezičnoj uporabi ponekad zadržati mnogo duže nego što bi se očekivalo, pogotovo stoga što stanovit broj žargonskih izraza često prelazi u razgovorni jezik. Davna studija Josipa Hamma⁶ dokazuje da se i danas, nakon više od šezdeset godina, još rabe izrazi koje on navodi:

² Barić i dr. 1999:59.

³ Anić 1998:1435.

⁴ Kuzmanović 1970:135.

⁵ Menac 1996:425.

⁶ Hamm 1939/40.

npr. *tikva*, *tintara* 'glava', *bubati*, *štrebati* '(pretjerano) učiti', *cuga*, *cugati* 'piće, piti', *cinkati* 'tužiti', *lova* 'novac', *pljugati* 'pušiti' itd. U Hammovoj listi ima, doduše, i riječi koje se rabe, ali u drugom značenju: npr. *klinac* 'budala' – danas 'mali dječak', *klinka* 'ulična djevojka, prostitutka' – danas 'mala djevojčica', *šljakati* 'krasti' – danas 'raditi'. Neki su pak žargonizmi prešli u razgovorni jezik, kao npr. *klafрати*, *markirati*, *paliti* (u izrazu *to ne pali!*), *strugnuti*, *žicati* itd. Ponovno ostaje na autoru rječnika da isfiltrira one žargonizme koji su (još) aktualni, no neće biti veći grijeh ako se tu i tamo pojavi kakav zastario izraz; isto je tako manje zlo ako se pod odrednicom *žargon* pojavi kakav kolokvijalizam. Veći su problem promjene značenja (kao u primjerima navedenima iz Hammove liste), jer tu onda može doći do krive uporabe.

3.2. Drugi je problem što je uporaba žargonizama ponajprije vezana uz usmenu komunikaciju, a u pisanome je jeziku zapravo *preslikavanje* govorne situacije u pisani medij. S obzirom na činjenicu da je teoretski gledano itekako poželjno da se svaki rječnik temelji na opsežnoj građi zadanoj korpusom, u praksi se upravo kod govorenoga jezika (a tu je, dakako, uključen i žargon) nailazi na velike probleme.

Korpusi su govorenoga jezika relativno rijetki, a ako i postoje, obično nisu dostatni. Praksa je pokazala da je veoma teško snimiti autentičan govor jer nema mnogo situacija u kojima se može snimati a da prisutni to ne znaju; kad znaju, obično su sputani pa to više i nije sasvim prirodan razgovor. Zbog toga se, što je paradoksalno, kao izvor građe za govoreni jezik najčešće koriste korpusi književnih djela i publicistike koji nastoje oponašati ili citirati govoreni jezik.⁷

Ta je činjenica razlogom što već pri sastavljanju jednojezičnih općih rječnika žargonizmi autoru rječnika zadaju velike poteškoće. Teško je, naime, odrediti kriterije prema kojima će neki žargonizam biti uvršten u rječnik. Osim korpusa govorenoga jezika, koristan može biti i rječnik žargonizama (u nas primjerice rječnici Tomislava Sabljaka⁸). Na prvi će pogled problem izbora tako izgledati jednostavniji s obzirom na činjenicu da takav rječnik pruža već gotovu građu za sve druge rječnike. S jedne strane ta činjenica jest olakšavajuća jer postoji neka baza; s druge strane, jasno je da u opći rječnik neće ući sve riječi iz takva specijalizirana rječnika (da ne govorimo o tome kako i u rječnicima žargona građa ponekad nije posve sustavno odabrana i također ovisi o jezičnome osjećaju autora). Sabljakov rječnik iz 2001. ima mnogo više natuknica od onoga iz 1981. jer je, kako autor sam kaže, »trebalo naći jedan zajednički kišobran, da ispod njega stane sve ono jezično blago [...] koje egzistira u našem jeziku, a koje se manje-više jezično i znanstveno ne kodificira. Ta velika masa, nažalost, pluta našim prostorom još uvijek kao alternativni govor urbanih skupina.«⁹

⁷ Usp. Hausmann 1989:1186.

⁸ Sabljak 1981, 2001.

⁹ Sabljak 2001:XXI/XXII.

Taj je *zajednički kišobran* za Sabljaka očigledno vrlo prostran, jer je, za razliku od prvoga rječnika, u kojemu je zabilježen uglavnom šatrovački govor, u *Rječnik hrvatskoga žargona* uvrštena gomila regionalizama, njemačkih i talijanskih posuđenica koje pripadaju supstandardnom govoru pojedinih urbanih sredina. Jesu li svi ti izrazi trebali ući u rječnik žargona, pitanje je koje nije izravna tema ovoga rada. Skupljanje građe za takve rječnike mukotrpan je posao, ali je često još teže odabrati one riječi koje će napokon ući u rječnik. Tako je, primjerice, Küpper za svoj rječnik njemačkoga razgovornoga jezika¹⁰ skupio ogromnu građu ali, prema Hausmannovim riječima¹¹, »nije bio u stanju odvojiti žito od kukolja pa se jedna pored druge mogu naći riječi koje su ušle u češću uporabu i one koje su se tek tu i tamo pojavile u jeziku«. Zbog svih tih činjenica svaki rječnik žargona kao izvor građe za opći jednojezični ili dvojezični rječnik treba uzeti s dozom kritičnosti. Izbor će žargonizama neminovno biti subjektivan i odražavat će ne samo poznavanje žargona nego i stav što ga leksikograf ima prema svim dijelovima leksika koji ne pripadaju standardu.

3.3. Osim što žargonizmi relativno često brzo zastarijevaju, u mnogo su slučajeva i čvrsto povezani s jednom generacijom, poznati su samo njoj i samo ih ta generacija upotrebljava u nekome razdoblju. Istodobno ti isti izrazi neće biti poznati nekoj drugoj generaciji, bit će, dakle, svojina jednoga relativno uska kruga govornika. Ponovno će to biti poteškoća za sastavljača općega rječnika. Hoće li u rječnik uvrstiti (uvjetno rečeno) sve žargonizme, primjerice, za glagol 'jesti': *hasati*, *klopiti*, *mandžati*, *njupati* itd.? Mlađoj će generaciji prvi od izraza vjerojatno biti nepoznat, ali današnjim šezdesetogodišnjacima (i starijima) neće.

3.4. Karakteristika žargonizama da pripadaju nekoj društvenoj skupini (estradni umjetnici, liječnici, odvjetnici ili u ekstremnijem slučaju ovisnici o drogi) također je jedna od prepreka za neograničen odabir riječi koje bi trebale ući u opći rječnik. Samo je po sebi razumljivo da žargon, primjerice drogeraške scene, ostaje u jednom posve zatvorenu krugu korisnika. Sasvim neznanat broj izraza svojstvenih toj skupini ulazi u opći jezik pa tako *zaslužuje* i svoje mjesto u rječnicima. Žargonizmi kao *fiks*, *fiksati se*, *šut*¹² svakako su jedni od tih.

3.5. Osobina je žargona i to da je lokalno ograničen: čak u jednoj prostorno maloj zemlji poput Hrvatske svaka urbana sredina ima neke svoje posebne značajke žargona i često pojedini izrazi nisu svima jednako razumljivi (na žargon mogu, naime, utjecati regionalne jezične varijante). Ta bi činjenica mogla dovesti do toga da se regionalno obojeni žargonizmi mogu javiti u većem ili manjem broju ovisno o tome u kojoj su mjeri poznati sastavljaču rječnika, a,

¹⁰ U Küpper 1981 detaljno je opisana metoda kojom je autor skupljao građu putem anketa.

¹¹ Hausmann 1989:1186.

¹² Svi zabilježeni u Anić 1998.

da- kako, i iz koje je on regije. Za opći jednojezični ili dvojezični rječnik bilo bi, po našem mišljenju, uputnije takvu vrst žargonizama izbjegavati.

4. Posljedice na odabir građe za opći rječnik

4.1. Prva od navedenih osobina itekako je važna za leksikografa. On će prema svojem poznavanju žargona morati ocijeniti je li neki izraz dovoljno suvremen da bi ušao u rječnik ili je pak potpuno arhaičan i nije više u uporabi. Ta ocjena može biti točna, ali i ne mora biti.

4.2. Druga osobina, pripadnost generaciji, također je važna. Moglo bi se na prvi pogled učiniti kako žargonizme starijih generacija ne treba uvrstiti u suvremeni rječnik jer više nisu aktualni. To će se najvjerojatnije pokazati pogrešnim potezom jer: 1. starije se generacije i dalje služe svojim žargonom te neki drugi obično i ne poznaju; 2. takav se žargon i dalje može naći u publicistici ili književnim tekstovima pa je stoga još uvijek prisutan u jeziku.

4.3. Treća osobina, pripadnost društvenoj skupini, podsjeća pomalo na karakteristike pojedinih stručnih terminologija kod kojih tek dio leksika ulazi u opći jezik.

4.4. Jasno je da će i lokalni karakter pojedinih žargonskih izraza zadavati autoru rječnika glavobolje, jer će – bar kad je riječ od dvojezičnome rječniku – nastojati u lijevu stranu unijeti što neutralnije, opće žargonizme.

5. Izbor žargonizama za dvojezični rječnik

Ako je problem izbora žargonizama za jednojezični rječnik riješen na zadovoljavajući način, za autora će dvojezičnoga rječnika bar taj dio posla biti jednostavniji, tj. lijeva će mu strana uglavnom biti zadana. Desna će strana, međutim, predstavljati sasvim drugi problem, često mnogo teži. Kvaliteta se dvojezičnoga rječnika mjeri između ostaloga i što je moguće većom podudarnosti registra s obje strane, a upravo je kod žargona pronalaženje pravoga ekvivalenta u tom smislu veoma zahtjevan posao i podrazumijeva visok stupanj jezične kompetencije autora rječnika. To znači da bi za svaki žargonizam s lijeve strane trebalo naći odgovarajući žargonizam s desne strane, što nije nimalo lako. Sve karakteristike koje smo prije nabrojili svojstvene su, dakako, i žargonu jezika s desne strane pa će trebati mnogo truda da se pronađu oni izrazi koji u potpunosti ili bar u što je moguće većoj mjeri odražavaju afektivna obilježja, suvremenost, pripadnost generaciji ili društvenoj skupini polaznoga žargonizma. Lovatt opisuje metodu¹³ kojom su se on i Rene Herail koristili u radu na dvojezičnom francusko-engleskom rječniku kolokvijalizama nastojeći da za svaki francuski kolokvijalizam nađu ne samo odgovarajući engleski izraz, nego i ilustrativne primjere u oba jezika. Premda se takav postupak može

¹³ Lovatt 1984.

smatrati gotovo idealnim jer donosi leksičke jedinice u kontekstu, što sasvim sigurno pridnosi boljoj procjeni uporabne vrijednosti, to je veoma zahtjevan posao, u načelu izvediv isključivo za usko specijaliziran rječnik manjega opsega. Nezamislivo je takvu metodu primijeniti na opće rječnike standardne veličine.

Dakako da bi u idealnoj situaciji i za jezik desne strane trebalo raspolagati korpusom govorenoga jezika, što bi omogućilo autoru dvojezičnoga rječnika da nesmetano traga za izrazom koji bi bio najbliži ekvivalent žargonizmu iz polaznoga jezika. S obzirom na činjenicu da takva idealna situacija nije česta, autori se snalaze na razne druge načine, prikupljajući građu iz dnevnih novina, tjednika, specijaliziranih magazina, televizijskih i radijskih emisija, te suvremenih prozних tekstova. Ne mogu a da i ovdje ne spomenem Željka Bujasa, koji je neprestano bilježio svaki izraz koji bi mu se činio imalo korisnim, i to u oba jezika! Ne čudi stoga što se u njegovu *Velikom hrvatsko-engleskom rječniku*¹⁴ mogu naći žargonizmi kao što su: *bulja, faca, klinac, klinka, kliker, njupa, njupati, pljuga, pljugati, klopa, klopati, komad, lova, šminker, fiksanje, drpiti, paliti, paliti se (na), fiksati se, gala, šminker, otk(v)ačen, mačka* i bezbroj drugih, ali i njihovi žargonski ekvivalenti s desne, engleske strane (vrlo često i u britanskoj i u američkoj varijanti). U Predgovoru toga rječnika Bujas uostalom i kaže kako rječnik »pokušava odgovoriti na osnovne zahtjeve modernog korisnika dvojezičnih rječnika ovog formata: beskompromisnu suvremenost i jezičnu otvorenost. Suvremenost podrazumijeva ažurnost i aktualnost; jezična otvorenost jamči puni raspon izraza (od biranog do slenga i tabua)...«¹⁵. Koliko su uvrštavanje žargonizama u dvojezični rječnik, a još više njihova primjerena obrada važni za razumijevanje i proizvodnju tekstova na stranome jeziku, ne treba posebno ni naglašavati! Nijedan prijevod (pogotovo ako je riječ o književnim djelima) koji umjesto žargonizma u izvornome tekstu donosi neutralan izraz ne može se smatrati dobrim prevodom, i bar najblaži pokušaj prijenosa afektivne vrijednosti žargonizma u polaznome jeziku pridonijet će približavanju prijenosa atmosfere izvornika¹⁶. U kojoj je to mjeri važno i u prevodenju filмова i serija na televiziji (a oni u današnje doba obiluju žargonom više nego ikada), opisuje i Nataša Pavlović navodeći razne postupke kojima se prevoditelji služe¹⁷.

Na kraju, moglo bi se još mnogo toga reći o odnosu žargona i razgovornoga jezika, o vrlo fleksibilnoj granici između te dvije supstandardne jezične varijante, a dakako i o tabu-izrazima, ili, kako ih neki zovu, vulgarizmima. Sve su

¹⁴ Bujas 1999.

¹⁵ Bujas 1999:8.

¹⁶ O raznim postupcima pri prevodenju slenga u književnim tekstovima više u Muhvić 1974.

¹⁷ Pavlović 1997.

to dijelovi leksika svakoga jezika pa zaslužuju da se o njima raspravlja bez obzira na jezično čistunstvo u tome smislu. Ta tema, međutim, prelazi okvire ovoga članka.

Literatura

- Anić, Vladimir. 1998. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb : Novi Liber.
- Barić, Eugenija, i dr. 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Bujas, Željko. 1993. Četveromjesečno S (dnevnik leksikografa). U zb. *Rječnik i društvo* (ur. Rudolf Filipović, Božidar Finka, Branka Tafra). Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. 39–45.
- Bujas, Željko. 1999. *Veliki hrvatsko-engleski rječnik*. Zagreb : Naklađni zavod Globus.
- Hamm, Josip. 1939/40. Riječ dvije o jeziku zagrebačkih srednjoškolaca. *Nastavni vjesnik* 48(1939/40):1–6.
- Hausmann, Franz Josef. 1989. Das Wörterbuch der Sprechsprache, des Argot und des Slang. U knj. *Wörterbücher, Dictionaries, Dictionnaires* (eds. F. J. Hausmann, O. Reichmann, E. Wiegand). Vol. II. Berlin – New York : Walter de Gruyter. 1184–1190.
- Küpper, Heinz. 1981. Bestandaufnahme der deutschen Umgangssprache. *Muttersprache* 92:1, 15–26.
- Kuzmanović, Mladen. 1970. Kreativnost žargonske tvorbe. *Umjetnost riječi* XIV:1–2.
- Lovatt, Edwin A. 1984. Illustrative examples in a bilingual colloquial dictionary. U zb. *LEXeter '83. Proceedings*. (ed. R.R.K. Hartmann). Tübingen : Max Niemeyer Verlag. 216–225.
- Menac, Antica. 1996. Morfološke i tvorbene pojave u anglicizmima ruskoga hipijevskoga slenga. *Suvremena lingvistika* 41–42, 425–435.
- Möhn, Dieter. 1989. Das gruppenbezogene Wörterbuch. U knj. *Wörterbücher, Dictionaries, Dictionnaires* (eds. F. J. Hausmann, O. Reichmann, E. Wiegand), Vol. II. Berlin – New York : Walter de Gruyter. 1523–1531.
- Muhvić, Vesna. 1974. *Sleng u engleskom i hrvatskom (poredbena studija)*. Magistrski rad. Filozofski fakultet, Zagreb.
- Pavlović, Nataša. 1997. Prevođenje slenga u podslovljavanju za televiziju. U knj. *Tekst i diskurs* (ur. Marin Andrijašević i Lovorka Zergollern). Zagreb : Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. 349–358.
- Šabljak, Tomislav. 1981. *Rječnik šatrovačkog govora*. Zagreb : Globus.
- Šabljak, Tomislav. 2001. *Rječnik hrvatskoga žargona*. Zagreb : Biblioteka Lexica.

Jargonisms in bilingual dictionaries

Summary

Jargonisms are a part of the lexicon, which is probably mostly affected by fast changes. They lose much quicker on actuality in language usage than other lexical elements. Their use is mostly connected with oral communication while in the written language they are used much more seldom. In theory every dictionary should be based on an exhaustive material provided by a corpus; practice, however, shows that huge problems arise when spoken language corpora – and jargon is part of it – are needed. Such corpora are relatively rare and if they exist they are mostly not sufficient. The choice of jargonisms for the left side of a bilingual dictionary is therefore in most cases left to the author's knowledge of this lexical segment. The search for the exact equivalent in the language of the right side asks for a high degree of linguistic competence of the lexicographer.

Ključne riječi: žargonizam, supstandardni jezik, dvojezični rječnik, korpus govorenoga jezika

Key words: jargonism, substandard language, bilingual dictionary, spoken language corpus